

DÖD MAN DÖMD TILL DÖDEN

© av Per-Gunnar Mörck

Den lilla vägen vindlade fram i det vackra landskapet. Solen sken från en nästan klarblå himmel. En hästskjuts uppenbarade sig vid en krök, saktade långsamt ner och männen på kuskbocken tycktes söka efter något vid vägkanten. En hoppade av vagnen och började gå längs dikeskanten och plötsligt ropade han "här är det".

Efter att ha böjt bort lite grenar och högt gräs, fortsatte hästskjutsen sakta in på en skogsväg. Man såg med en gång att det var bra länge sedan någon befunnit sig här.

Det var på morgonen den 10 juli år 1802 som häradsnattmannen Per Svensson och hans två medhjälpare begivit sig ut på denna färd i skogen kring Högabjers mosse. Fåglarna välkomnade skjutsen men männen på kuskbocken hörde dem knappt och deras ansikten var bistra. Bak i vagnen låg ett långt föremål insvept i någon form av tyg eller segel.

Den smala skogsvägen tog slut vid mossen. Man vände vagnen och tjudrade hästen. En av männen provade försiktigt att gå ut på mossen. Han gick tills det började bli sankt där vattnet som kluckade vid kanten glittrade under solens strålar. Här blir nog bra, sa Per och de andra två nickade. De gick tillbaks till vagnen och hämtade föremålet. En av männen tog med sig två långa störar. Föremålet placerades på den relativt fasta marken vid mosskanten. Med hjälp av stöarna förde de ut föremålet så långt de kunde i vattnet. Först guppade det, men av tyngden började det fyllas med vatten och slutligen med ett ljudligt slurp försvann det ned i mossens djup.

Männen återvände under tystnad till sitt ekipage, löste hästen och for långsamt tillbaka på skogsvägen. Vid den något större vägen tog de åt samma håll som de kommit. Kvar var några hjulspår i det fuktiga gräset men de försvann ganska fort. Denna makabra episod har sin förklaring. Några dagar innan, den 6 juli, var det urtima ting i Hörby. På daglistan fanns ett mål över Måns Christensson

Ljungdal som den 29 juni hade påträffats på gårdsplanen vid Vasahus alldeles blodig och mycket död. Måns hustru Karna Andersdotter hade kommit hem efter att ha besökt prästgården i Fulltofta för att få ut innestående fattigmedel. Hennes man hade legat till sängs i flera veckor men hade dagen innan stigit ur sängen och sagt att nu kände han sig frisk så hustrun kunde lugnt vandra ner till prästgården. Karna hittade sålunda sin man och utan att se om han levde rusade hon iväg till det närbelägna Gamla Staveröd, som hon kände till väl, för att få hjälp. Hon stötte då på en av brukarna på gården som hette Hans Pålsson. Han stod och samtalade med Erland Jönsson från Fulltofta, Sven Nilsson från Kvarröd och Michael Pehrsson från Ramstorp. När Karna andtruten kunde tala om vad som hänt rusade alla ut på vägen mot Vasahus. De fann mycket riktigt Måns badande i sitt blod då han skurit sig och till sist satt den röda kniven i halsen.

Vid tinget vittnade dessa personer att Måns och Karna, som tidigare varit brukare på Gamla Staveröd, hade fått gå ifrån och flytta till de närbelägna Vasahus då hans svaghet för starka drycker hade urholkat deras ekonomi. Måns var också en bråkstake och många var de som fått känna på hans ilska. Måns hade varit vargeringskarl, men fått avsked. (Vargeringskarlar var reservsoldater som kunde sättas in vid behov om rikets gränser hotades. Vargeringen upphävdes på bondeståndets begäran 1791 men fungerade ytterligare några år därefter). Rätten dömde Måns till döden och att genom häradsnattmannen Per Svensson, från Södra Åsum, försorg begrava honom i Högabjers mosse. Måns blev 53 år.

Nu är det dags att backa tjugofem år. Den 8 maj 1777 stod bröllopet mellan hemmansåbon Måns Christensson från Ljunga i Häglinge socken och Karna Nilsson på Gamla Staveröd. Måns var född 1749 och Karna 1753. De flyttar in på Gamla Staveröd och erhåller 1 3/8 mtl. Här fanns ytter-

ligare en brukare med samma mantal som hette Hans Pålsson. Under hela 1700-talet och fram till i mitten av 1800-talet var det två brukare till gården. Den 17 juni 1778 kommer deras första barn som får namnet Christen. Den 19 december 1781 föds Ola, den 29 oktober 1785 föds Kerstina.

Det går allt sämre med jordbruket och Måns är sällan hemma för att sköta det. Och skulle han vara detta så är han inte nykter. Karna och barnen får istället jobba som slavar för att få det att någorlunda gå ihop. 1790 gick brukningsrätten ut för Måns Christensson och tillföll drängen på Gamla Staveröd Jöns Jönsson, som detta år gifte sig med pigan Karna Hansdotter från Fulltofta.

Måns och Karna och barnen fick flytta till ett närbeläget torp som hette Vasahus. Här bodde de tills Måns dog den 29 juni 1802 och Karna den 18 mars 1807. Då var alla barnen utflugna.

GÅRDEN OCH TORPET

Gamla Staveröd har anor långt ner på 1600-talet och kanske ännu längre tillbaks. Idag finns bara grunden kvar då gården natten till den 21 augusti 1932 antändes av en blixt vid ett åskväder och brann ner. Då bestod gården av tre längor, boningshus, stall och loge. Under slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet fanns det ett gatuhus eller torp söder om Gamla Staveröd som kallades för Lilla Staveröd.

Vasahus var till en början en backstuga som nämns första gången 1726 i kyrkoböckerna. Vasahus kan dock vara äldre än så, men förmodligen under ett annat namn. Pilahuset och Mårtentorp är två namn som försvinner ur annalerna samtidigt som Vasahus tillkommer. Omkring 1735 uppfördes ett nytt hus i gråsten på ett annat ställe på tomten. Det fanns också ett stall som var sammanbyggt med boningshuset. Åren 1735 till omkring 1751 bodde här Nils Boberg och hans hustru Elsa Jönsdotter. 1753- 1754 bodde Lasse Mickaels-

son och hans hustru Sissa Larsdotter och därefter var det mer sporadiskt med boende tills Måns och Karna flyttade in 1790. I början av 1810-talet bodde i Vasahus Pehr Englasson och hans hustru Boel. Hans son Engle, född den 12 januari 1805, gifter sig med Elna Johnsdotter i huset och de bor kvar här till sin död. Torparen Engle Persson blir 81 år och avlider den 30 januari 1886.

1927 stod det tredje Vasahuset färdigt. Detta brann ner på 1940-talet. På samma grund uppfördes en sommarstuga som idag har bortforslats till ett fritidsområde i Norra Rörum. Kvar är platsen för backstugan, samt ruiner efter hus två och tre/fyra.

HÖGABJER

Enligt domboken skulle häradsnattmannen Per Svensson ombesörja Måns begravning på ett ställe som hette Högabjer. Var låg detta ställe? Det finns inte mindre än två Högabjer i Frosta Härad. Ett finns i närheten av Hagstad i Södra Rörums socken. Det andra ligger ca 300 meter söder om Vasahus. Det sistnämnda är det mest troliga. Det finns ingen anledning att forsla ett lik, som under 12 dagars tid mitt i sommaren legat i mangelboden på Vasahus någon längre sträcka. Först i väntan på utslaget i urtima ting, sedan bud till häradsnattmannen i Södra Åsum som skulle begiva sig till Vasahus via Hörby. Man måste ha svept liket så att det i värmen inte gav ifrån sig någon lukt – Men ändå?

Häradsnattmannen Per Svensson kom ifrån Södra Åsum. (Frosta och Färs var en domsaga vid denna tid). Han bodde i ett gatuhus och hade som granne fattighuset. Per Svensson var 36 år gammal och gift. Hade två barn, 8 och 7 år gamla. Han tog två medhjälpare med sig. En av dem kan vara från fattighuset och hette Hans Önsberg, 41 år. Han var son till möllaren Nils Hansson Önsberg i Omma.

(Du kan läsa om denne möllare i tidningen Fyledalen nr. 2 2014, utgiven av Ystadbygdens Släkt- & Bygdeforskarförening).

Källor:

Landsarkivet i Lund.

Kyrkböcker från Fulltofta och Södra Åsum.

Frosta Häradsrätts arkiv Alb: 5, 1800- 1805. Lantmäteriets kartor över Fulltofta. Fulltofta sockenbok 1999. Kapitel: Torpruiner i Fulltoftaskogarna av Bodil Pedersen och Artur Ericson.

SJÄLVSPILLING

Självspilling kallades den person som tagit sitt eget liv. I gångna tider ansåg man att när en människa begick självmord var det ett brott mot Gud. Därför fick denna person inte begravas i vigd jord på kyrkogården, utan i ovigd jord utanför kyrkumuren, i en skog, i en mosse eller dylikt.

1864 ändrades lagen och det blev tillåtet att begrava självmördaren på kyrkogården, dock i stillhet. Trettio år senare avskaffades alla bestämmelser för dessa olyckliga människor och begravning skedde på kyrkogården och begravningsmässa i kyrkan som för vilken annan människa som helst, rik eller fattig.

Denna berättelse av Per-Gunnar Mörck har även publicerats i Skåne Genealogen 2014:2.

Två andra intressanta hemsidor om trakten

www.victoriabenedictsson.se

www.gammalstorp.se

www.torpruiner.se